

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

РІВНЕНСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

**Шлях до щастя у творчості Г.Сковороди
та в романі І.Багряного „Людина біжить
над прірвою”**

Роботу виконала

Довмат Катерина Олександрівна,

учениця 9-А класу

Соснівського НВК „гімназія-

загальноосвітня школа І ступеня”

Вчитель

Мельник Любов Антонівна,

вчитель української мови та літератури

Соснове 2008

Зміст

Вступ.....	4-6
Розділ 1. Філософія Г. Сковороди.....	7-14
1.1. Світогляд Сковороди.....	7
1.2. Антитетичність буття.....	8
1.3. Картина світобудови.....	8
1.4. Філософія щастя через самопізнання.....	9
1.5. „Розмова п’яти подорожніх про істинне щастя в житті”.....	11
Розділ 2. Григорій Сковорода та Іван Багряний: типологічна подібність постатей.....	14-15
Розділ 3. Максим Колот на шляху до щастя.....	15-24
Висновки.....	25-27
Список використаної літератури.....	28
Додаток	

Словник термінів та понять

- ¹ Трактат [від лат. tractare – розглядати, досліджувати] – це науково-теоретична праця, у якій аналізується складна проблема, всебічно аргументується нова концепція автора.
- ² Містика [від грец. – таємничі обряди] – щось загадкове, віра в існування надприродних, таємничих сил та в здатність людини спілкуватися з ними.
- ³ Типологічний – термін для позначення певного типу яких-небудь предметів або явищ; який стосується типології (класифікація предметів або явищ за спільними ознаками), ґрунтується на встановленні спільності ознак певних явищ, предметів.
- ⁴ Антропоцентризм – філософський принцип, згідно з яким людина є центром Всесвіту і найвищою метою всіх подій, що відбуваються у світі.
- ⁵ Екстравертивний – спрямований назовні; властивий екстраверту (людині, психічний склад якої характеризується направленістю на зовнішній світ і діяльність у ньому, зацікавленістю в основному зовнішніми предметами).
- ⁶ Урбанізація – поширення рис і особливостей міського життя.
- ⁷ Екзистенція – основна категорія екзистенціалізму, яка означає внутрішнє буття людини, те непізнаване, ірраціональне в людському "Я", внаслідок чого людина є конкретною неповторною особистістю.

Вступ

Динамічні процеси сучасного суперечливого світу становлять кожну людину в надзвичайно складні умови соціального життя. Радикальна зміна ціннісних орієнтацій, гостра необхідність постійного пошуку і швидкого знаходження життєво важливих рішень, стресові ситуації – все це проблема повсякденного людського буття.

Людина – єдина істота на Землі, здатна до пізнання буття та власної самосвідомості. Результатом цієї здатності є знання про світ і про себе.

Людська невичерпна простота мимоволі навіює заспокійливу сонливість, бажання забути про все, впасти у високу траву, поклавши під голову руку, перетворитися на немовля та ні про що не думати. Проте потрібно навчатися у звичайному, на перший погляд, до кінця зрозумілому відшукати таємний сенс, який і є справжньою суттю кожного явища, часто недосяжного для людського розуміння.

Кажуть, що юність – це така пора людського життя, коли схильність до філософського осмислення дійсності виявляється найбільш виразно. Осягнення істини багато в чому залежить від звернення молоді до філософської спадщини, праць найбільш відомих філософів, особливо на уроках української літератури, на яких досить часто виникають суперечки з приводу того чи іншого питання. Одного уроку темою дискусії стало питання про щастя. Воно виявилось складнішим за інші. Ми, учні, дійшли висновку, що задоволення і щастя – це почуття внутрішнього блаженства, внутрішньої радості та втіхи.

Під час дискусії з'ясували, що перша відмінність полягає в тривалості внутрішнього переживання. Ми кажемо: "Тоді я був задоволений життям", або "Це була найщасливіша мить". У першому випадку мова йде про тривалий період, а у другому – про короткочасний.

Зрештою, ми зупинились на такому визначенні: щастя – це інтенсивне відчуття внутрішнього блаженства, яке ми відчуваємо при переході від менш досконалого стану до більш досконалого. Але моя допитливість не була задоволена цією відповіддю. Чогось, на мою думку, не вистачало...

Звичайно, чи знайдеться у світі хоч одна людина, яка б не мріяла про щастя? Але що ж таке "справжнє" щастя? Чому зараз люди, які досить забезпечені матеріально, не вважають себе щасливими? Чому, досягнувши, здається, всього у своєму житті, їх не залишає почуття нудьги? Чому людина, яка живе постійним шопінгом, уїкендами, одягається за останнім криком моди, щодня відвідує балет, вистави, відчуває себе нещасливою? А чому інша людина, не маючи елементарних умов для життя, живучи на "безлюдному острівці", розмовляючи з собаками, кішками (яких уже чомусь вигнали господарі), вважає себе щасливою? Чому дитина (дитина!!!), ще не пізнавши цей світ, покінчує життя самогубством? Напевне, через те, що не знають, в чому полягає справжнє щастя. Отже, тема актуальною була, є і буде.

Значить, людина шукає себе в цьому світі. Вона намагається знайти "справжнє" щастя, щоб "засолодити" свою душу й серце назавжди.

Але як знайти те щастя? Який шлях веде до нього? Саме ці запитання не давали мені спокою (та не лише мені!!!) і стали темою моєї наукової роботи.

Здається, в цьому мені допоможе філософія і твори найвизначнішої, найславетнішої постаті в Україні доби Бароко – Григорія Савича Сковороди, а приведе до "справжнього" щастя Максим Колот – головний герой роману "Людина біжить над прірвою" одного з найвидатніших українських письменників ХХ століття – Івана Багряного.

РОЗДІЛ I

Філософія Г. Сковороди

1.1. Світогляд Сковороди

Ближче знайомство з доробком Сковороди хочу розпочати все-таки зі світогляду, пам'ятаючи про те, що перед нами насамперед богослов (християнський філософ), хоча сучасні словники й енциклопедії іменують його філософом, поетом і прозаїком. А отже, філософія, як і література, і навіть власне життя, були для нього засобом досягнення якоїсь вищої мети. Якої? Тут варто пригадати, як Сковорода називав себе сам, підписуючи листи: "учитель закона Божія". Тобто він – християнський богослов.

Свої філософські погляди Григорій Савич висловлював практично у всіх творах: віршах, байках, притчах, а найбезпосередніше – у трактатах¹. У наші дні замість цього терміну найчастіше вживають поняття "наукова стаття", "монографія". Серед найвідоміших трактатів Сковороди – "Кільце", "Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар світу" та інші.

Основою світовідчуття цього мислителя була щира, всеосяжна (але не фанатична) віра в Бога, проникнення у світ духовний.

Ось як переповідає він учневі своєму (М. Ковалинському) свої містичні² переживання: "Вставши рано, я пішов до саду прогулятися. Перше почуття, яке я пережив серцем моїм, була якась розв'язаність, свобода, бодрість, надія зі сповненням. Увівши у такий настрій духа усю волю і усі бажання мої, я почув у собі незвичайний рух, який переповнив мене сили незрозумілої. Раптове якесь ізлілля найсолодше сповнило душу мою, від якого все внутрішнє моє загорілося вогнем, і, здавалося, що в жилах моїх вогненна течія оберталася. Я почав не ходити, а бігати, ніби носи мий якимсь піднесенням, не відчуваючи ані рук, ані ніг, ніби я весь складався із вогнистого складу... Весь світ зник переді мною. Одне лише

почуття любови, благонадійности, спокою, вічності оживляло існування моє. Сльози полилися із очей моїх струмками, і розлили якусь зворушену гармонію у весь склад мій. Я приник до себе, почув ніби синовне любови звірення, і з того часу присвятив себе на синовну слухняність духу Божію." [Григорій Сковорода. Твори у двох томах. К.: Обереги, 2005. – Т. 2 – с. 226.]

1.2. Антитетичність буття

На погляд Г. Сковороди, буття є антитетичне, двоїсте, у ньому поєднуються зміст (дух, Бог) і форма (матерія). Так само двоїстою є людина. Ми – матеріальні. Але серцевиною нашою є часточка Бога (душа). Божественна природа первинна і визначальна [див. додаток 1]: "Весь світ складається із двох натур: одна видима, друга невидима. Оця невидима натура, або Бог, проникає і утримує все створіння, усюди і завше був, є і буде." "Хай то буде яблуня і тінь її." "У тілі нашій дві храмини: одна земна, друга небесна. Видима зветься створіння, невидима – Бог." "У всякому місці дай місце і Богові твоєму: у волоссі – волосу його, у жилочці – жилці його, у костях твоїх – костям його." Ці ідеї найвичерпніше розкриваються у трактаті "Кільце".

1.3. Картина світобудови

Сковорода уявляв світ як прекрасний храм Бога. Складається він із трьох світів [див. додаток 2]:

- 1) макрокосмос – це Всесвіт (він – загальний світ Бога);
- 2) мікрокосмос – це людина;
- 3) світ символів – це Біблія (вона через символи допомагає зрозуміти Бога, вона "безтілесне єство Боже" зображає символами, "щоб невидиме було видимим"). Про це докладно йдеться у трактаті "Книжечка про читання Святого Письма, названа Жінка

Лотова". Мудрець учив: "Біблія є наш верховніший друг та ближній, бо веде нас до того, що єдине найдорожче та найулюбленіше. Вона є заповіт, що залишили для нас прадіди, заповіт, що ховає скарб боговбачання. Боговбачання, віра, страх Божий, премудрість – є одне і те ж, все це щира премудрість." Г. Сковорода, 2005; С.264

1.4. Філософія щастя через самопізнання

В осерді філософії Сковороди – людина. Її він – цілком у традиції бароко – вважав найвищим і найпрекраснішим творінням Бога, найбільшою цінністю земного світу і твердив: "Людина є всієї Біблії і кінець, і центр, і гавань". Тому й Святе Письмо так шанував, бо знав, що воно призначене "для лікування душевного стану, не вилікованого жодними земними ліками".

Я зрозуміла, що Г. Сковорода вважав найважливішою з усіх наук науку про людину та її щастя. Адже людина народжена для щастя, і має бути щасливою, і прагне цього понад усе. Але найчастіше не знає, як досягнути. Сковорода якраз зосереджує всі зусилля на те, щоб навчити нас премудрості щастя.

Щастя, сенс нашого існування у наближенні, доростанні до Бога, ставанні Боголюдиною. Чи це можливо? Звичайно! Річ у тім, що в ідеалі людина має подобу Бога, бо створена за образом і подобою Його (Буття 1: 26-27). При цьому є два ступені людського розвитку, становлення – тілесний і духовний [див. додаток 3]. Доки людина залишається суто тілесною, доти вона поневолена і нещасна – раб своїх інстинктів, страхів, земного зла. Тільки стаючи духовною, людина здобуває свободу і щастя, стає Боголюдиною. Вона одержує змогу сягнути безмежності, ширяти вільним духом у висоту, глибину й ширину буття, вступає в органічну духовну єдність з Богом (саме такий свій стан описав Сковорода в наведеному раніше зізнанні учневі М. Ковалинському).

Отже, що має зробити людина на шляху до щастя? Григорій Савич закликає почати філософське освоєння світу з простого: пізнати віру та любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини. Він вважає, що розуміння віри та любові складається у повсякденній необхідності цих понять. Людина без віри може піднятися до найвищих вершин. Але прозрівши, здобувши віру, вона опиняється перед усвідомленням їх мізерності. Адже людина не може існувати у світі поза єдністю віри і любові.

Але є й інший аспект проблеми. Любов та віра дають змогу людині вийти за межі свого тлінного "Я". "Крізь любов та віру людина пізнає себе", – твердить Сковорода. Звичайно, що є першоосновою світу, рушієм життя? Це любов: "Серце – корінь життя, обитель вогню і любови." "Що є найбільш приємним, солодшим і цілющим за любов? Хіба всі дарунки, навіть ангельська мова, не ніщо без любові? Що дає основу? Любов. Що творить? Любов. Що зберігає? Любов, любов. Що дає насолоду? Любов, любов – початок, середина і кінець". Мудрець наголошує: "Я зовсім не дивуюся, що сам Бог зветься любов'ю."

"Пізнай себе", як відомо, не вперше з'являється у філософії. Пріоритет у цьому плані, звичайно ж, належить Сократу. Новим у Сковороди є те, що він вказує на необхідність пізнання природи людини у таких її виявах, як віра, надія і любов. Антиподами любові та віри у Сковороди є поняття суму, туги, нудьги, страху. Саме вони, на думку філософа, роблять душу людини приреченою на розслаблення, позбавляють її здоров'я.

Отож, перше, що має зробити людина на шляху до щастя, — пізнати себе. Мислитель зазначив: "Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе — ходитимеш у темряві і боятимешся там, де страху й не було. Пізнати себе вповні, пізнати і здружитися з собою – се невід'ємний світ, справдешнє щастя і досконала мудрість."

Звичайно, пізнаючи себе, ми пізнаємо Бога, а значить – істину і сенс нашого існування. Осмисленню цієї ідеї Сковорода присвятив трактат "Наркіс. Розмова про те: пізнай себе".

Отож, я вважаю, що завдання самопізнання людини – пізнати свої природжені нахили та здібності, щоб збагнути своє покликання і вибрати відповідне поле діяльності. Вибір професії, яка не відповідає психічній структурі людини, має фатальні наслідки і для самої людини, і для суспільства.

„Несродність розкладає всяку професію”, - говорить Г.Сковорода. „Хто вносить мертвечину в науку й мистецтво?” – питає філософ і відповідає: „Несродність”. „Хто знеславив чин священничий, лікарський, учительський?” – „Несродність”. „Не треба обирати професії, які втішаються більшою пошаною. Усі професії гідні пошани. Якщо людина справляє свої діла з покликанням. Пізнавайте самого себе, до чого хто родився, бо нікого Бог не скривдив”.

1.5 „Розмова п’яти подорожніх про істинне щастя в житті”

Ще раз і ще раз захоплюєшся творчістю Г.Сковороди. На мою думку, твір „Розмова п’яти подорожніх про істинне щастя в житті” [Г.Сковорода, 2005; С.325} має стати дороговказом до щастя кожній людині.

Григорій у творі стверджує, що годі нам бути щасливими, а Афанасій запитує: „А то чому?” Григорій з сумом говорить, що не можемо віднайти щастя, бо не бажаємо: бажати не хочемо, не знаємо, у чому воно (щастя) полягає.

Зі слів Григорія можна зрозуміти, що у житті ми отримуємо лише задоволення, а джерелом нещастя він вважає нашу безпорадність: воно нас полонить, видаючи гірке за солодке, а солодке за гірке. Але того не було б, вважає подорожній, якби ми радилися самі з собою. А щоб зрозуміти шлях до щастя, слід пошукати „в чому твердість наша”, „яка

думка й молитва найсолодша Богові”, що для нас найкраще. Єрмолай, як і кожна сучасна людина, говорить, що найкраще, коли бути задоволеним усім: грішми, землею, здоров’ям, людьми і всім тим, що є на світі. А ось Григорій, почувши Єрмолая (та і нас!) відповідає, що добре ми кажемо про Бога, а бажаємо нерозумного. Він зазначає, що нам слід уявити собі „незчисленне множество тих, кому ніколи не бачити багатства, згадати „хворих і перестарілих, усіх, хто народжений із нескладним тілом”. Невже, розчаровано продовжує Григорій, ми думаємо, що „премилосердна й дбала матір наша натура зачинила двері до щастя, ставши для них мачухою?” Так, не слід нам обмовляти „її всемогутнього милосердя”.

Зі слів Григорія, я зрозуміла, що вона (натура наша) „для кожного подиху добра, а не для деяких вибраних із самого тільки людського роду...” „Вона дбайливим своїм помислом виготовила все те, без чого не може здійснитися щастя останнього черв’яка, а коли чого бракує, то, звісно, зайвого”, - зазначає Григорій.

Зрозуміло, чому кріт не має очей (а для чого вони йому?), птахи не вміють будувати кораблі (а чи потрібно це їм?), лілея не знає фабрик (але вона і без них „красна”!).

Отже, я погоджуюсь із Григорієм, що ми, бажаючи всього, обмовляємо милосердя Бога.

Адже „скільки тисяч людей позбавлено того”, чого ми бажаємо?

Годі, як говорить Григорій до Єрмолая, Бог – немилосердний, бо „зачинив шлях до того, чого ти бажаєш, тобто до надійного щастя всього живого”.

Тоді до чого ж я дійшла з подорожніми Г.Сковороди?

„ До того, що або [ми] зі своїм бажанням [дурні], або Господь немилосердний”, - стверджує Григорій. „Та не можна так говорити!” – кричить моя душа, стверджує і Єрмолай.

Григорій, звертаючись до Єрмолая (та до кожного з нас), каже: „Чому гадаєш, що, одержавши своє бажання, ошчасливишся? Зваж, скільки тисяч людей його загубили. До яких пороків не призводить здоров’я з багатством! Цілі республіки пропали через те. Чому ж ти багатства бажаєш, як щастя? Щастя нещасливим не робить. Чи не бачиш і тепер, як багатьох людей багатство ж, наче повинь всесвітнього потопу, а душі їхні надмірними випадками з’їдають самі себе, як млинове каміння, крутячись без зерна? Звісна річ, Боже милосердя осипало б тебе багатством, коли б воно було тобі потрібне, а тепер викинь із душі це бажання, воно геть-но смердить світським квасом”.

За словами Григорія, хто не бажає і не бажав „честі, срібла, волостей?” Саме в цьому, вважає він, „джерело невдоволення, скарг, печалі, ворожнечі, судової тяганини, воєн, грабунків, злодійства...” Як стверджує Григорій, саме з цього джерела виникають зради, змови, падіння держав, прірва всіх нещасть.

Отже, це „крива дорога до щастя”, яку накреслив „отець тьми”.

Єрмолай запитує у відчаї: „То скажи ти сам, у чому полягає справжнє щастя?” Григорій відповідає: „Спершу взнай усе те, в чому воно не полягає...” Зрозуміло мені, що не можна усім бути багатими або чиновниками дужими або гарними, чи можуть усі народитися в один час? Звичайно, що ні!

Отже, справжнє щастя „не в знатній посаді, не в гожості тіла, не в гарній країні, не в славному часі, не у високих науках, не у щедрому багатстві”.

Так, шукаємо щастя по „країнах, часах, статтях, а воно скрізь і завжди з нами...” І немає його „ніде від того, що воно скрізь”.

Щастя – це сонячне сяйво, то відхили лише душу свою.

Лонгин стверджує: „Оце і є бути щасливим – [пізнати], знайти самого себе”

Так, істинне щастя живе у внутрішньому мирі серця нашого, а мир – у погодженні з Богом.

РОЗДІЛ II

Григорій Сковорода та Іван Багряний: типологічна³ подібність постатей

Антропоцентризм⁴ мислення Г. Сковороди та І. Багряного веде до визнання самоцінності особистості, недоторканості її прав і свобод, навіть релігійної віри в людину. Так про цю спорідненість пише О.Шугай: ідея гуманізму "мала свій розвиток і в українській, більше того — слобожанській землі, де народився і сам Багряний, і його славний попередник Григорій Савич Сковорода... На цій же землі постало твердження Сковороди, що Бог — у серці людському. То, напевне, є тут, мусить бути живий, органічний зв'язок з афоризмом Багряного: "Любов — ... є найбільша з усіх релігій". І, мабуть, саме ця любов сприяла Багряному розробити теорію універсальної демократії, приматом філософського думання обравши насамперед людину як одиницю, як частинку народу" [М.Балаклицький , 2004; С.7].

Право залишитися собою стало для людини найбільшим дефіцитом. "Світ ловить людину тільки за те, що вона — людина, і прагне нею залишитися. Світ хоче впіймати людину, вбити душу і серце, перетворити її на "хробака", "ганчірку" [Там само; С. 7], — така ціль цього жорстокого полювання.

Неможливо обійти центральну позицію вчення Сковороди — заклику до самопізнання. Ця проблема займає поважне місце в багатьох текстах Багряного. Але якщо філософ пропонує інтравертивний шлях самопізнання (пізнання світу через себе), то Багряний — екстравертивний⁵: "Ходи тільки по лінії найбільшого опору — і ти пізнаєш світ. А пізнавши світ, ти пізнаєш себе і не понесеш ніколи душу свою

на базар, бо вона буде цінніша за Всесвіт і не буде того, хто міг би її купити” [І.Багряний, Людина біжить над прірвою, 1992; С.298]. На думку М.Сподарця, сюжетна основа романів Багряного базується на пізнанні героями самих себе в процесі долання зовнішніх обставин і у внутрішній боротьбі людини — очищення (катарсис) та самовдосконалення через низку відповідних духовних преображень. У романі "Людина біжить над прірвою" Максим Колот проходить крізь пекло сталінської та гітлерівської ідеології, де відпадає "тлінна натура" людини, повертається до самого себе, до своєї вічної, "правдивої натури" [М.Балаклицький, 2004 ; С.7].

Таким чином, типологічна подібність постатей Г.Сковороди та І.Багряного виявилася у спільних світоглядних концепціях: життєлюбності; запереченні урбаністичної⁶ цивілізації та тяжінні до мандрівного способу життя; індивідуалізму та внутрішній незалежності творчої особистості.

Головними рисами вчення Сковороди, які пройшли творчу трансформацію в художньому світі Багряного, є індивідуальна віра, повага до людини на межі з релігійною вірою в неї.

РОЗДІЛ ІІІ

Максим Колот на шляху до щастя

Як же досягає щастя головний герой роману І. Багряного "Людина біжить над прірвою" Максим Колот? У творі простежується все життя Ісуса Христа на землі – від Народження до Розп'яття та Воскресіння. Подібний шлях має пройти і Максим. Мусить! На мій погляд, роман – дивовижний, "засіяний-перезасіяний" образами-символами з Біблії, які допомагають героєві (можливо й тобі) знайти шлях до щастя.

"...А вони хрестили дитину..."[І. Багрянний, 1992; С.6] Так, народження людини це і є перший місточок до щастя, а саме хрещення – обряд, який відправляють над новонародженими або дорослими на знак прилучення їх до християнської церкви, до Бога. Перед нами постає образ хати, яка і "неспалима купина"[Там само; С 6], і "прибіжище душ людських"[Там само; С. 6], є символом "могутности й святости", "надії й підпори для страждених й обтяжених" [Там само; С. 6].

Максимові, як і іншим героям твору, моторошно, бо Друга світова війна нагадує "апокаліптичний гуркіт", "кінець світу" [Там само; С. 6].

Всюди – передсмертна агонія. Навіть Соломон "пригнічений і заглиблений у себе і воднораз напружений, як натягнута струна, він, доктор філософії і професор діямату"[Там само. – с. 9], великий "мудрець" і недавній "стовп суспільства"[Там само; С. 10], який "у великому сум'ятті знайшов сьогодні Максима й учепився за нього, як за порятунка, щоб за його спокоєм захистити свою душу..."[Там само; С. 10] А чим є його душа в творі? Вона "потребує собі рівних, щоб у часи критичні черпати собі силу з їхньої сили, щоб кріпити себе снагою душі іншої"[Там само; С. 10], а "над душею, що тільки-но прийшла на світ, сиділа душа, призначена на розп'яття. Це батько новонародженої. Це – Максим. [Там само; С. 11]" Так, він – приречений, "йому треба втікати, йому вже треба було бігти вздовж по землі, надіючись...на щастя"[Там само; С. 11]. А "у колисці спить собі немовля", яке "принесли...з церкви", "увели людину в світ"[Там само; С. 11].

Героїзм у війні "став звичайною буденщиною"[Там само; С. 11], а народження зв'язане з "неабияким героїзмом людей"[Там само; С. 11], бо "народилася нова людина [Максимова донька] на підлозі...як на битім шляху"[Там само; С. 12]. Породілля та Тетяна [кума] – щасливі, бо "вони ішли на щастя"[Там само; С. 12]. А потім чарка, "повна-повна по

вінця"[Там само; С. 12]. Тетяна говорила: "А в цій чарці доля наша щербата!.. Та рід твій її не боїться і цю чарку от рід твій за тебе п'є... За твоє щастя, Максиме!" А Максим п'є за Людину: "Якщо в цій чарці є щастя [...] то п'ю її за тебе [Тетяну] й за весь наш рід – за всіх старих і малих, за тих, що на волі, й тих, що в неволі, тих, що вдома, й тих, що не вдома, а в походах – на суші, на морі й у повітрі, в боях і в холодних снігах перебувають. [...] Бажаю всім щастя!"

Згодом постає у творі образ трагічної колони – "рештки італійської армії" [Там само; С. 13]. Це видовище "трагічне до смішного й смішне до трагічного"[Там само; С. 14]. Вона – "фантастична лавина відчаю, розпачу, безнадії й хаотичного лементу"[Там само; С. 15]. Єдиний здобуток італійців на цій війні – "багато [...] навчилося трохи української мови"[Там само; С. 15]. І до болю трагічно читати рядки: "Нарід, народжений бути митцем, приневолений бути воїном, — ні не воїном (то колись були воїни!), а автоматичним убивцею, до чого він не надається, і от тепер він повзе майже рачки..." [Там само; С. 14]

Але в творі є "щось", що "не може вмерти навіть на війні"[Там само; С. 16].

А ось і собор – "це корабель, який став у затишній бухті, кинувши якор на час, щоб завтра пливати далі"[Там само; С. 23]. Саме він для Максима-школяра і люду був фортецею людської віри, "прибїжищем душ людських – і його, Максимової, теж"[Там само; С. 24]. Максим "до схлипу молився, і до болю вірив"[Там само; С. 24] у Нього...

Щоб збагнути єство Максима, потрібно звернутися до його діалогів з Соломоном (Віктором Феоктистовичем Смірновим).

Звичайно, Соломон ("учні, відповідно до його авторитету й предмету, який він читав, прозвали його Соломоном"[Там само; С. 19] "завжди намагався сидіти на Олімпі"[Там само; С. 17]. Поза навчальним закладом "користався він славою ліберального вільнодумця й

революціонера мислі, відважного й глибокого мислителя[Там само; С. 19]". Він був "божком для молоді, а для старших – незаперечним авторитетом"[Там само; С. 19]. Максим Колот "сподівався від цієї, чи не єдиної мислячої людини на ціле місто й його околиці"[Там само; С. 17], дістати відповідь на трагічні, болючі, "прокляті питання"[Там само; С. 17] й побачити "дороговказ".

Але Соломон дивився на образ – "Йосип і Марія з Ісусом утікають у Єгипет на малому осяті"[Там само; С. 17]. Саме він прикрасив "хату й ці хрестини, дивно потрапляючи в тон подій, що відбувалися, ніби їх доповнення чи закінчення й у той же час – пролог до подій, що надходили...[Там само; С. 17]" Ця картина "лишилась як спадщина по полум'яному другові [Миколі]..." [Там само; С. 18] і це – символічна спадщина. Так ніби то друг намалював її навмисне для Максима як указівку чи як потіху, що не тільки йому доведеться бігти по землі, "бо ж бігали й інші." [Там само; С. 18] Але "вони мали Єгипет." [Там само; С. 18] Та нема такого Єгипту, куди б можна було втекти нашому героєві. Але від кого втікати? Від себе? "Від Божої карі не втічеш!" – каже автор.

Максим відчував, що фраза в устах Соломона про "Божу кару" "звучала страшно, як брудне, дивовижне блюзнірство, вдаряючи сопухом цинізму й фальші". [Там само; С. 18] Як професор "діямату" міг взагалі говорити про Бога?! Максим відчував, що "професором володіє не ідея Бога, а звичайний, підлий, тваринячий страх, рабський страх." [Там само; С. 19]

Соломон каже: "Я був атеїстом! А тепер над цією руїною, ні, над руїною всього-всього, я приходжу до віри Бога... В Єдиного Бога!.. Бо немає більше нічого в світі... Холодно і пусто... І тільки Бог – одвічне прибіжище душ людських – це та соломина, за яку я хочу вхопитися, звисаючи над прірвою... Прірва ж!!! І нема за що вхопитися! І от ідея Бога,

вічна ідея..." Але для Максима ці слова недавнього "культпропа облпарткому"[Там само; С. 19] й знаменитого атеїста-демагога звучали страшно.

"Максим відчував невідповідність клички, яку професор так гордо носив"[Там само; С. 19]. Соломон стверджує, що людина – "мразь", "порох", "ніщо", "худобина", "хам", "безхребетний хробак"[Там само; С. 20], заперечуючи своїми словами свою ж теорію. Максим зрозумів, що професор – "речник нової епохи насильства, епохи відчаю, сум'яття, наруги, тьми"[Там само; С. 21]. Соломон навіть не помічає свого нещастя, того, що "він є сліпий хробак, якому призначено бути знаком часу, емблемою епохи смеркання". [Там само; С. 21] Максим був розчарований. Йому хотілося плакати, але до його свідомості дійшла лише одна фраза: "Прийдеш, я тебе вирятую!.." Максимові здавалося, що це стосувалося Йосипа з Марією, які вже бачили Єгипет.

Соломон обіцяв принести "геніальний рятунок"[Там само; С. 34] для Максима. І цим рятунком виявилася думка: "Ми є ніщо, нікчемний пил... Нам дано ідіотський шматок м'язів і нервів, що зветься серце, щоб тліти ним, і боліти, й мучитись. Удавати з себе "богочоловіка", "царя всесвіту"... Ми не можемо протистояти знищенню й обертанню всього в пил. І ми обертаємося в пил... Але пощо обертатися в пил з муками, коли можна без? Чи людина щось може? Людина нічого не може. Як не може нічого пісок великих пустель... підхопленні самумом, піщинки стають нарешті собою, виявляючи свої властивості, свою справжню природу..."

Професор вважає, що саме у "цьому русі реально-вагомих піщинок відпадає геть усе нереальне – ідеї, мораль, етика, любов, дружба, гордість, героїзм..."[Там само; С. 37]. Соломон стверджує, що "людина цього ніколи не мала"[Там само; С. 37], вона це собі просто вигадала, щоб прикрасити свою "гідку, нікчемну" суть. Він розчарований, вбитий

духовно. Перед ним постала проблема – жити чи не жити. Але не може Соломон вибрати смерть через те, що він її боїться. "Цянкалій" для нього – рятунок від всього, а Максим вважає, що він при нагоді може принаймні врятувати честь.

Колот "стоїть і балансує над безоднею, ледве перемагаючи смертельний потяг полетіти сторч головою. Полетіти б – і все. І не треба б уже було ні над чим тліти душею... " [Там само; – с. 39] Але Максим іншої думки. Він не Герой, а "просто – людина, що не далася схопити себе так просто тому страшному самумові, викресала з себе іскру волі й збунтувалася, вперлась ногами в груди своєї землі й випала з загального руху... Вона повернулася всторч і пішла навпроти, пригинаючись до самої сирої землі, своєї землі, хапаючись за неї й за все, що на ній є, не даючись скинути себе в прірву..." [Там само; С. 40] На це спроможна ця "звичайна собі, сіренька, в лахміття одягнена, заштовхана, стероризована"[Там само; С. 41] людина – Максим Колот. Можливо, це навіть ти.

Знаходячись над прірвою, Максим дивився на себе "внутрішнім зором і намагався пробігти геть-геть аж у самі початки свого життя", до "першого проблеску свідомості, що лишився в його пам'яті, як сонячний спектр – спектр над повіками в крапельках сліз". Саме він і став для Максима першим спалахом "всесвіту в його душі, яка починала свій життєвий тур"[Там само; С. 60]. Максим пізнав себе! В нього було одне бажання – вмерти гідно, мужньо, спокійно, з холодним і безмежним "презирством" до тих, хто обернув його життя та життя інших людей на "довгий ланцюг страждання, й наруги, й нестерпної нудьги." І ніколи Максим не "заскімлить" і не "поповзе рачки[Там само;–С. 63]".

Не "зламався" Максим перед Кутузовим "як гниляк". Не рачкував, не повзав слизняком. Колот наказував і Костику, щоб той не обернув себе в ганчірку. У творі постає образ "общего числа", яке має безліч нулів, а над ним – Йосип Кривавий – Джугашвілі (він

чомусь нагадує Ірода). Є й "формула обвинувачення" – "чортополох", який на іродах проросте сам, а на "об щему числі (мучениках) проросте він, бо його посіють Джугашвілі з Вишінські". Але треба пам'ятати, що потім на людських могилах виросте щось інше, яке виглушить "чортополох", бо добро пам'ятають і захищають завжди і всюди.

Присутній у творі – майор (думаю, що це Пілат), який не вірить ні в що. І він не щасливий... Він не вірить у себе. І крізь нього турує свій шлях до щастя Максим. Йому допомагають "хліб і пиріжечки". Він їх їсти не зміг, бо то була віра, любов... То була реліквія. Максимові хотілося їх зберегти як дорогу пам'ять. У них була душа! У них була душа його рідних!

До Максима іноді підкрадалися думки „, лукавого”: "Нащо, справді, стільки муки, коли, здається, наймудріше б і найлегше б лягти..." Але він хотів довести Кутузову та Соломонові, що людина – не піщинка! Він йшов, боровся, падав, піднімався!

Але Максим не був "слабодухом". Він говорив: "Життєву дорогу ти мусиш пройти до самісінької крапки, пройти мужньо, й оком не змигнувши, не затреміти, навіть і зірвавшись уже у безодню" .

Звичайно, Максим знав, що людина в певних обставинах "може швидко звірити, обертатись часом у тварину..." Але не бачив, що "так от оголено й у такому темпі й масштабі." Колот бачив, як люди нагадували собою диких істот, що "намагалися видертись геть по головах собі подібних, топчучи одне одного на смерть." Люди "шукали рятунку в загибелі ближнього (а це порушення Божої заповіді!), в зненависті – у тому, в чому рятунку ніколи не було й ніколи не буде..." Люди "гризлися". Вони оголили свої серця, а у них був лише – "чад". "Онучі" видались Максимові "шляхетнішими" порівняно з тим, що тут

називали людською душею. Ось тут і доведено формулу – "штучне відвіялось, лишилося вагоме".

Максим часто згадував філософію Смірнова (Соломона). Іноді вона майже була доведена "на практиці". Максим не хотів розчаруватися у своєму пізнанні. І тут на порятунок його свідомості прийшов "рябий командир, офіцер з Окремої Червонопрапорної", який "нагодував" хлібом полонених німців. Допомогла їй Матір, яка іконами благословляла "общее число". Заспокоїла дівчина–санітар, яка звела руки, як "янгол крила". Але знову приходила хвилина, коли Максимові треба було вже "розчепірювати пальці й пускати соломину, на якій завис, і летіти в прірву..." Він відчував, що "одна нога тут, а друга там." Але велетенська його душа, "випроставшись на весь свій зріст", крикнула:

– Жити! Ж-и-т-и!

Тоді хтось спитав: "А чи ти віриш у людину?"

– Вірю! – гукнула Максимова душа.

Залишився на шляху "вовчий рейд".

Його, здається, ніхто не витримає, бо "це – за межею можливого"[Там само; С. 252]. Його, здається, "не може витримати тіло, його може тільки витримати залізна душа, залізна воля, що здібна ступити навіть по власній крові" "поламаними вже й потрощеними кінцівками". Але Максим мусить! Він хоче бути щасливим! Він хоче померти щасливим, як тільки переступить поріг свого дому.

Йому щастило. Він ще був живий! Максим боявся "сполохати" щастя! А це було таки щастя! Колот думав: "То не штука йти отак, а штука йти ось так [по-вовчому]... То не штука вмерти, а от штука не вмерти..." Він стверджує, що "в самій смерті героїзму нема". Можливо, він є у досягненні щастя?

Колот пізнав себе! Максим пізнав своє друге "Я", що сиділо в ньому. Це була "друга істота, дика й несамовита, озброєна надзвичайним, сліпим, але неймовірно тонким і могутнім волевым інстинктом".

Максим досягнув своєї "Пісні Пісень". Він ішов назустріч своєму синові, своїй доньці, своїй дружині. Він ішов "з розхристаним своїм серцем порепаним і з закипілою кров'ю в зморшках, але щасливий"[Там само; С. 284]. А душа всередині співала, гойдаючись на гарячковій веселковій гойдалці...

Максим буде вмирати, але поки його серце в ньому, він буде шукати шляхів до іншого серця, сповнений великої віри в неспалиму купину людської любові, дружби, братерства – "братерства приречених на великі страдання, але й на велику, на безумну радість – радість триумфу над смертю, над злом, над чадом вічної тьми й загибелі".

Максим буде вмирати, але поки його розум буде у ньому, він буде змагатися, він буде поспішати, він буде прагнути збагнути глибини "великої тайни". Звичайно, буде поспішати зрозуміти Всесвіт, своє друге "Я" та Біблію. Саме Біблія наскрізно присутня у творі. Саме Біблія допомогла досягнути щастя. На жаль, Соломон її не знав. А професор...

Максим буде вмирати, та, поки його дихання в ньому, він буде змагатись і буде квапитись хапати іскри сонця, відбитого в людських очах, він буде "з тугою вчитись тайни самому запалювати їх, шукаючи в тих іскрах дороги з чорної прірви в безсмертя..."[Там само; С. 286]

І ось – поріг хати... Поріг Максимової хати – найкоротша пряма між двома точками, а "однією точкою було його серце, другою – поріг його хати." А "ті точки зближаються, зближаються по прямій..." Максим був вдома! Він був щасливий, "хоч grimотіння далекої

канонади й відбивалось у серці болючою пригадкою про непевність та навіть безвиглядність його власного майбутнього..." Нарешті, воля, свобода!

Але Максим знав, що "невмирущим є все, що здібне любити", що, "помиляються ті, хто вогнем і залізом прийшли йому диктувати свою волю," що "непереможним є все, що роджене для творчости, для радості й цвітіння", що "згниє геть те, що своїм серцем злобним умерло, захлинулось у зненависті, вдушилось у жорстокості, – все те, що не жило, а чаділо"[Там само; С. 292], що не Соломон "переміг себе, а його перемогло те, що він так зухвало, з певністю вченого хробака заперечував." Соломон "бачив саме безглуздя у всьому, а тим часом у його власному фіналі – доказ перемоги вищого глузду над безглуздям людей." [Там само; С. 291]

А Максим "торкав пальцем за довгі вії маленьку, "зовсім манюньку людину", яку "хрестили тоді над пеклом". А дитина має майбутнє...

Отже, Максим Колот пройшов шлях до щастя дорогою, яку вказав Ісус Христос, довівши, що він - Боголюдина . А помічником у подоланні труднощів стала Біблія.

Висновки

Опрацюючи тему науково-дослідницької роботи, я зрозуміла наступне:

1. Наука про щастя – найважливіша з усіх наук.
2. Ми – матеріальні. Але серцевиною нашою є часточка Бога (душа).
3. Біблія – „наш верховні ший друг та ближній, бо веде нас до того, що єдине найдорожче та найулюбленіше”, „а людина є всієї Біблії і кінець, і центр, і гавань”.
4. Доки людина залишається суто тілесною, доти вона поневолена і нещасна.
5. Віра – пізнання людини.
6. Сум, недуга, страх позбавляють людину здоров’я.
7. „Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе – ходитимеш у темряві і боїтимешся там, де страху й не бувало. Пізнати себе вповні, пізнати і здружитися з собою – се невід’ємний світ, справжнє щастя...”
8. Право залишитися собою стало для людини найбільшим дефіцитом.
9. Воля, народження людини є перший місточок до щастя.
10. Максим Колот не Герой, а „просто-людина, що не далася схопити себе так просто тому страшному самумові, викресила з себе іскру волі й збунтувалася, вперлась ногами в груди своєї землі й випала з загального руху [...] Вона повернулася всторг і пішла навпроти, пригинаючись до самої сирії землі, своєї землі, хапаючись за неї й за все, що на ній є, не даючись скинути себе в прірву”.
11. За словами Максима Колота, життєву дорогу я (кожна людина!) мушу пройти до самісінької крапки, пройти мужньо, й оком не змигнувши, не затреміти, навіть і зірвавшись у безодню.

Максим, стверджував: „То не штука йти отак, а штука іти ось так [по-вовчому]... То не штука вмерти, а от штука не вмерти”.

12. „У смерті героїзму нема”.

13. „Щастя нещасливим не буває”.

14. „Немає його [щастя] від того, що воно скрізь”.

Отже, шлях до щастя за Г.Сковородою та І.Багряним такий:

Григорій Сковорода

Інтравертивний шлях

Пізнай себе!

Самопізнання – це пізнання добра і зла.

Пізнай себе – і ти пізнаєш Бога.

Дух людини = Бог (його присутність у
людині)

Пізнавши себе справжнього, своєю

внутрішню „натуру”,

вдосконалюйся (набирайся знань,

виховуй себе, задовольняйся наявним,

будь у мірі з людьми і природою).

Присвяти своє життя справі, відповідній

Іван Багрянний

Екстравертивний шлях

Не бійся труднощів, випробувань,
невдач (вони ж тебе шліфують!).

„Ціянкалій” (самогубство, наркотики,
алкоголь, куріння)- то не порятунок
від труднощів .

Пам’ятай!

„ То не штука йти отак , а штука йти

ось так [по – вовчому] ... То не

штука вмерти, а от штука не вмерти “.

„ У самій смерті героїзму нема”.

Борись за життя, впирайся за нього

„ ногами в груди своєї землі “!

Доведи, що ти-Боголюдина, а не

твоїй внутрішній натурі,- „сродній праці”.

„хробак”, „хам”, „ніщо”, „худобина”!

Не дай життєвій суєті і „бісу нудьги”

Не „заскімли”, не „поповзи рачки”,

заволодіти тобою!

не перетвори себе на „ганчірку”!

„Сродна праця” ,гармонія з собою і світом,

Пам’ятай, що в кожного є свій

тобто реалізація закладеного в тобі

„Єгипет”!

божественного замислу приведе

тебе до щастя!”

Досягни своєї „Пісні Пісень”!

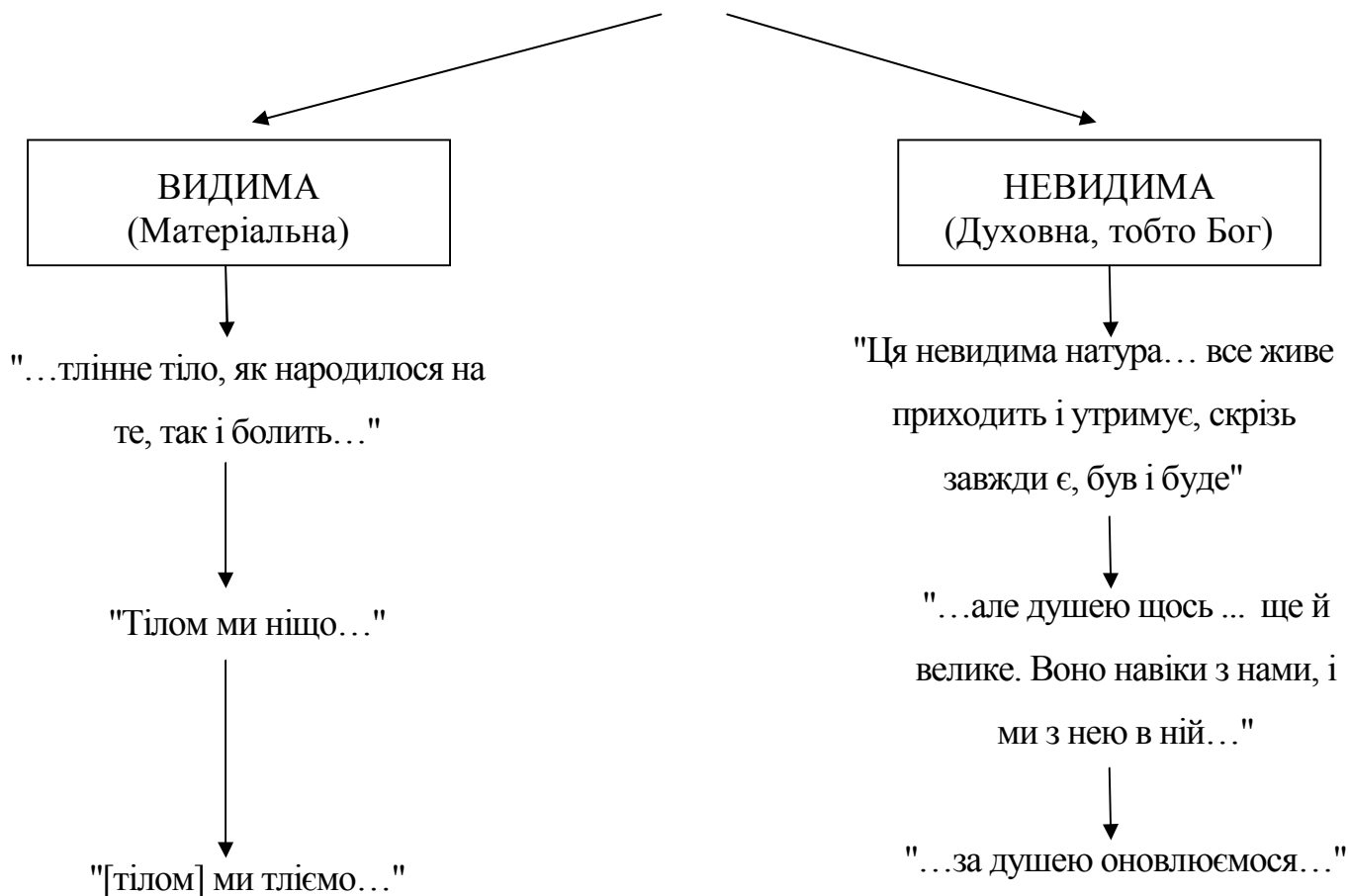
У наш час користується популярністю доктор психології, доктор педагогіки, доктор філософії в медицині, професор, дійсний член і член- кореспондент багатьох російських і закордонних академій, автор багатьох запатентованих досліджень і винаходів у науці- Мирзакарим Санакулович Норбеков. Він- яскрава і сильна особистість. Його вважають „воїном світла, добра, любові”, він веде за собою всіх тих, чия душа жива, хто відчуває внутрішнє тяжіння до самопізнання. Адже, як пише М. Норбеков, вивчивши систему одужання, ми не тільки зможемо покращити здоров’я, але і зуміємо розкрити себе як особистість, виявити творчі здібності, знайти справу за покликанням і стати багатими. Але, як зазначає вчений, цього слід досягнути за однієї умови- самопізнання.

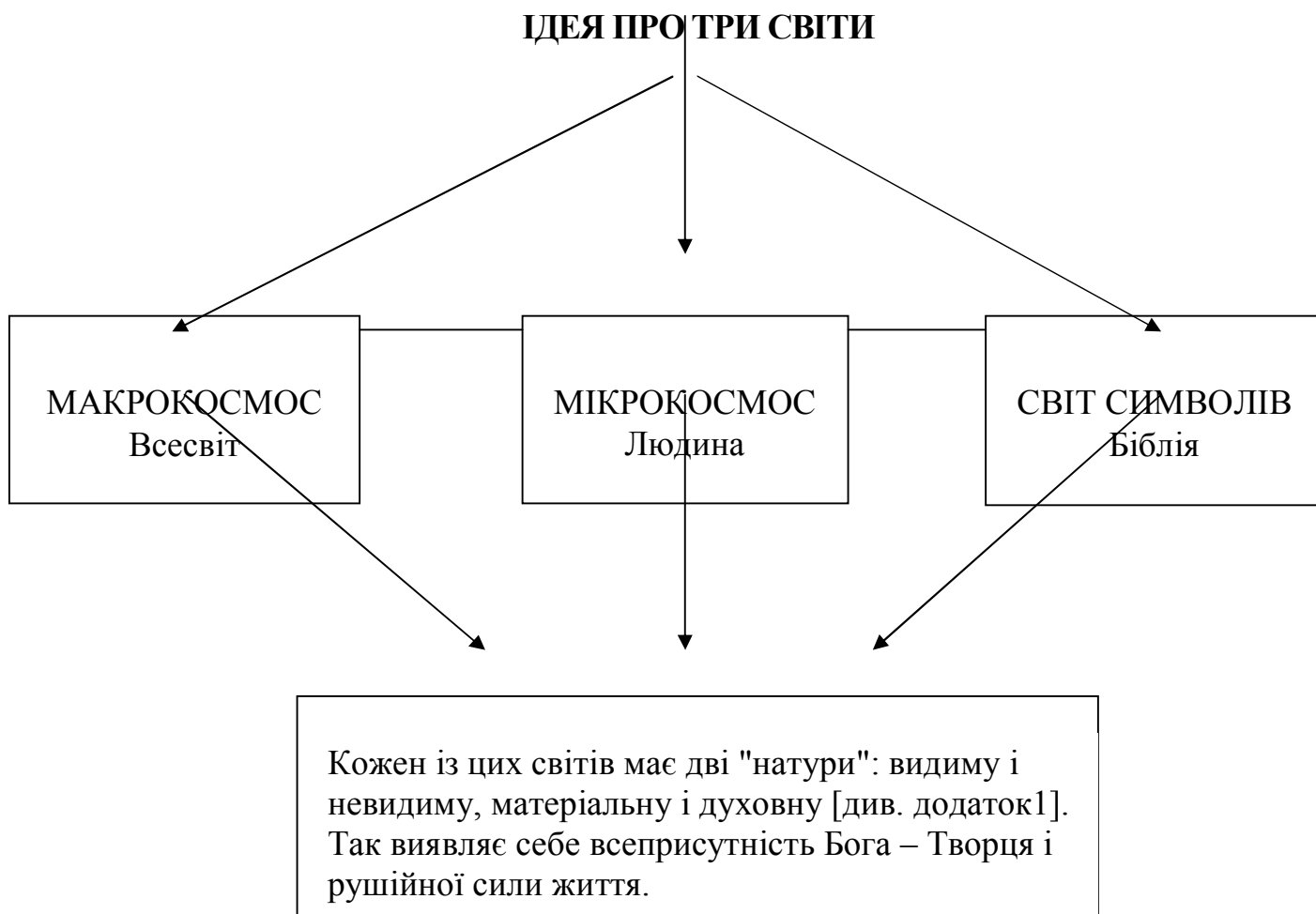
Я вважаю, що це і є саме той шлях до щастя, який нам відкривають Г.Сковорода та І.Багряний.

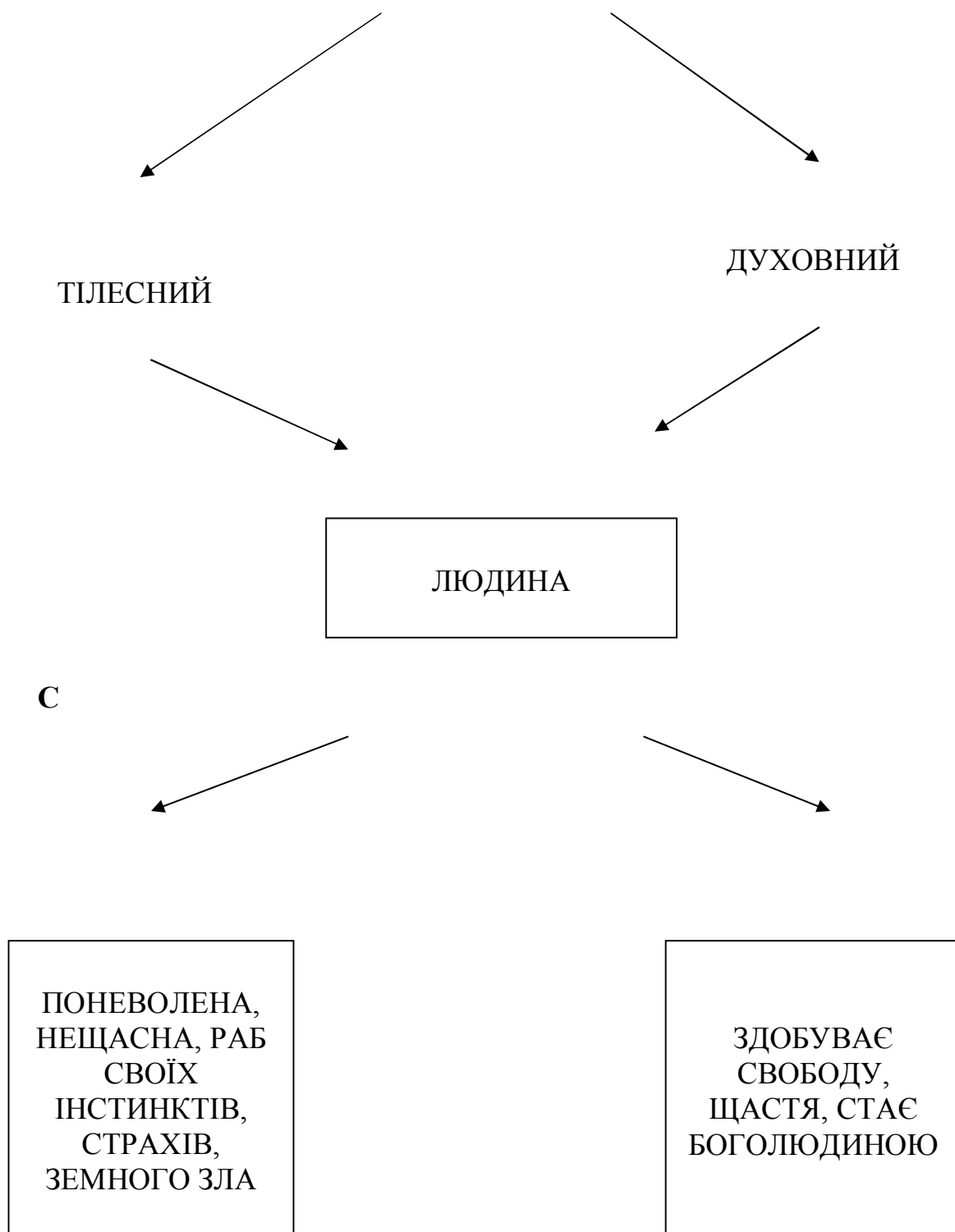
Список використаної літератури

1. Григорій Сковорода. Твори у двох томах .- К.: Обереги, 2005.- 226 с.
2. І. Багряний . Людина біжить над прірвою. – К .: Український письменник, 1992.- 318с.
3. Максим Балаклицький . Григорій Сковорода та Іаан Багряний : типологічна подібність постатей // Українська мова та література .- 2004 , №48.- 7с.
4. Філософія . Навчальний посібник.- К.: Вікар , 2006 .- 254с.

ДОДАТОК

ІДЕЯ ПРО ДВА СВІТИ, ДВІ "НАТУРИ"

СТУПЕНІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Довмат К.О., учениця 9 класу
 Соснівського НВК „гімназія –
 загальноосвітня школа І ступеня”
 Науковий керівник – Мельник Л.А.,
 вчитель української мови та літератури
 смт. Соснове.
 Рівненська Мала академія наук
 учнівської молоді

Шлях до щастя у творчості Г.Сковороди та в романі І.Багряного „Людина біжить над прірвою”

ТЕЗИ

Г.С.Сковорода: „У чому полягає справжнє щастя?”

Я: „Спочатку слід дізнатися про те, у чому воно не полягає ... „Не можна усім бути багатими або чиновниками, дужими або гарними, не можуть усі поміститись у Франції, не можуть усі народитися в один час! Знаю, справжнє щастя „ не в знатній посаді, не в гожості тіла, не в гарній країні, не у славному часі, не у високих науках, не у щедрому багатстві”.

Г.С.Сковорода: „Де ж воно, щастя ?”

Я: „ Шукаємо щастя по країнах, статтях, а воно скрізь, завжди з нами: як риба у воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих . Немає його ніде від того, що воно скрізь . Воно подібне до сонячного сяйва” (для якого слід лише відкрити душу).

Г.С.Сковорода: „ Оце і є бути щасливим- пізнати, знайти самого себе?”

Я: „Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе,пізнаєш усе, а не пізнаєш себе – ходитимеш у темряві і боятимешся там, де страху й не було.Пізнати і здружитися з собою- се невід’ємний світ , справдешнє щастя і досконала мудрість”.

Г.С.Сковорода: „Отже , слід бути інтравертом?”

Я: „Так”.

І.Багряний: „ Як досягнути щастя у ХХІ столітті? Як залишитися задоволеним життям ?”

Я: „Не боятися труднощів, випробувань, невдач, горя! „Ціянкалій” (самогубство,наркотики,алкоголь,куріння) – не порятунок від труднощів, а міст, який веде нас до вічної „тьми”.

І.Багряний : „ У мерти- найлегше? ”

Я: „ Ні! „ То не штука йти отак, а штука іти ось так [по- вовчому] ... То не штука вмерти, а от штука не вмерти”.

І.Багряний: „ Чи є героїзм у смерті?”

Я: „ У самій смерті героїзму нема”.

І.Багряний : „ До чого тебе спонукала доля Максима Колота ?”

Я: „Максим Колот пережив одне з найтяжчих страждань, яке очистило його душу настільки, що перед нею зникли усі перешкоди на шляху до щастя...

Слід завжди боротись за життя ! Упіратися за нього „ ногами в груди своєї землі”.

Жити і довести (впершу чергу собі !) , що Людина не „хробак”, Людина не „хам” , Людина не „ худобина”.

Зрозуміло, чому чимало сміливців, відчайдушних і невтомних шукачів істини (серед них же і Максим Колот!) збагнули після смерті Ісуса Христа і Його воскресіння справжній смисл і мету відвідин Блакитної планети Первістком Творця. Вони, осяяні

словом Христа, зуміють тепер порвати тенети плотських обмежень і уникнути ще за життя ціпких рук „отця тьми” - володаря темряви, породженого войовничим невіглаством... Кожен з них (вірю: кожен з нас!), ставши єдиним тілом і душею, свого часу прилучиться до Його справи. На щастя, щовіку таких подвижників дедалі більше, і все ширше сяйво Духа розсуватиме межі пітьми!”

І.Багрянний : „ Отже, оце і є бути щасливим, пізнаючи себе в процесі долання зовнішніх обставин?”

Я : „ Так ! Ходитиму „ тільки по лінії найбільшого опору” – і пізнаю світ. Я пізнаю його „на власній шкурі”.”А пізнавши світ, я пізнаю себе і не понесу ніколи свою душу на базар, бо вона буде цінніша за Всесвіт, і не буде того, хто міг би її купити”.

І.Багрянний : „ Отже, слід бути екстравертом?”

Я: „ Так”.

Г.Сковорода та Іван Багрянний: „Як боротися із „отцем тьми?”

Я: „Єдина „зброя”, яка залишилася на сьогоднішній день у Людини – це Хрест, який має бути з нами завжди і всюди, і за будь- яких обставин”.

